

Jovvna Jon Ánne
Kirstte Rávdná/
Rauna Kuokkanen
Rauna.kuokkanen@ulapland.fi

Mii lea sámi iešmearrideapmi?

Mu veardádalli dutkamuš lea almmustuvvan girjin Restructuring Relations: Indigenous Self-Determination, Governance and Gender (Oxford University Press, 2019). Dutkamušii jearahallen badjel 70 olbmo Sámis, Ruonáeatnamis ja Kanadas. Buohkat ledje eamiálbmogii gullevaččat, eanaš nissonolbmot. Dutkamuša ruhtadii Kanada dutkanráđdi (Social Sciences and Humanities Research Council of Canada) jagiin 2011-2015.

Láidehus

Sámit leat historjjálaččat leamaš iešmearrideaddji álbmot, mii mearridii iežas áššiin, stivrii ja hálddašii iežas álbmoga ja guovlluid báikkálaččat siiddaid dásis. Mii leat massan iešmearrideamet go stáhtat leat ceggen iežaset vuogádagaid ja ásašaid siiddaid ala ja háddjen earret eará rádjegiddemiin sámi servodaga ja dan ortnega. Dálá sámeservodat ja sámi politihkalaš ásašusat eai leat vel nákcen váldit ruovttoluotta mearridanválddi iežamet áššiin. Dasa lassin mii eat albmáláhkai dieđe, mii lea erohus iešmearrideami ja iešhálddašeami gaskkas. Dán erohusa dehálaš diehtit ja áddet, amas min servodatovdaneapmi bisánit ja sámi iešmearrideapmi báhcit ollašuvakeahtá.

Váldočuolmmat

1. Sámi politihkalaš ásašusain ii leat mearridanváldi sámiide gullevaš áššiin.
2. Sámi iešmearrideamis váilu čielga sisdoallu ja višuvdna.
3. Sámi iešmearrideamis váilu historjjálaš vuodđu.

Guorahallan

Sámiin váilu iešmearrideapmi. Mii leat ollen dássái, man gohčodit “iešhálddašeapmin”¹: sámi politihkalaš ásašusain lea váldi hálddašit muhtin áššiid, eanaš áigge ovtta stáhta ásašusaiguin ja ovttasteaddjiiguin. Nubbi guovddáš hehttehus lea čielga višuvnna ja áddejumi váilun sámi iešmearrideami sisdoalus ja mearkkašumis. Goalmmat hástalus lea ahte sámi iešmearrideapmi ii leat huksejuvvon historjjálaš vuoddu ala. Sámi iešmearrideami vuoddu, legitimizehta ja sisdoalu berre fárggamusat nanosmahttit jos áigut iešmearrideaddji álbmogin. Dát čáluš guorahallá dáid golbma váldočuolmma iežan veardadalli dutkamuša olis, masa jearahallen sámiid (sihke politihkkáriid ja eará olbmuid) Norggas, Ruotas ja Suomas.

*Sámis lea
iešmearrideami sajis
“iešhálddašeapmi.”*

1. Sámi politihkalaš ásašusain ii leat mearridanváldi sámiide gullevaš áššiin

Iešmearrideapmi kollektiiva dásis mearkkaša ahte álbmogis lea mearridanváldi iežas áššiin. Sis lea maiddá riecti stivret ja hálddašit iežaset áššiid, oktasaš eallima ja resurssaid iežaset vugiid mielde. Álbmogiidgaskasaš lága mielde álbmot sáhtá massit iežas suverenitehta (iešmearrideaddji sajadaga) dušše guovttiláhkai: vuoluštemiin soađi boađusin dahje jos álbmot luohpá das. Sámit eai leat bargan goabbáge, ja danne sáhtá dadjat ahte sámiid iešmearridanváldi ii leat goassige heaitán leames. Vuos birastahtti gonagasgottit ja maŋnelis stáhtat leat historjjá áigge ceggen iežaset lágaid ja vuogádagaid sámi iešmearrideami ala.

Otná sámedikkiin ii leat mearridanváldi earret go muhtin ráddjejuvvon surggiin numo kultuvrii, gillii ja oahpahussii guoski ruhtajuolludemiin ja ásašusa siskkáldas áššiin, numo hálddahusbargiid bálkáheames. Sámedikkiid autonomiija caggá maiddá dat, ahte stuoramus oassi sámedikkiid ekonomiijas leat stáhtat ovddalgihtii mearridan.²

Norgga ja Suoma sámedikkít leat autonomalaš ovddastan- ja ráđđeáddiásahusat.³ Ruota sámediggi fas lea meroštallon stáhta hálddahusásahussan, ja das lea lágas sierra gildojuvvon riecti oassálastit mearrádusaid dahkamii.⁴ Norgga sámedikkis lea stuoramus autonomiija. Hálddahuslaš áššiid lassin das lea leamaš mearridanváldi sámi kulturárbbi badjel 2001 rájes. Maiddá Norgga sámediggi lea eanet aht' eanet noađuduvvan hálddahusgeatnegasvuodaid geažil, mas boađusin lea leamaš ahte ásašusas lea unnit ja unnit resurssat politihkalaš ovdaneapmái.⁵

Dutkit, geat leat čállán eamiálbmogiid iešmearrideamis, leat buktán ovdan mo hálddahusa huksen ja iešguđet álgagiid ja prográmmaid ruhtadeapmi ii leat iešmearrideapmi, iige iešstivren, muhto dušše “iešhálddašeapmi.”⁶ Dán vuodul sáhtá dadjat, ahte Sámis lea iešmearrideami sajis “iešhálddašeapmi.”

Ovdeš sámediggeáirras Suoma bealde oaivvildii ahte Sámis lea “mahkáš” iešmearrideapmi:

“dieđušge dat leat suoma virgeválddit, geat dadjet, mo dii galgabehtet dan ollašuhhtit. Niehan dat manná. Dá lea didjiide vehá ruhta, ahte dii ollašuhhtet dan din iešmearridanvuoigatvuoda. Muhto buot byrokraatiija, buot dakkárat mannet dan suoma vuogi mielde. Ja máŋgga sajis dat lea justa dakkár “muka”, ferten dan suomagillii dadjat, dakkár mahkáš. Mii nugo mearridit ieža, vaikko mii eat baikka veardde mearrit ieža.”⁷

Politihkalaš autonomiija ii leat vejolaš jos das váilu territoriijalaš vuoddu olbmuid várás.

Sámis iešmearrideami ovddideapmi lea bisánan maiddá danin, go dat lea stáhta lágain ráddjejuvvon guoskat dušše giela ja kultuvrra.⁸ Vaikko álbmogiidgaskasaš lága mielde eamiálbmotkultuvra-doaba sisttisdoallá maiddá materiala vuoddu (nappo eatnamiid ja luondduriggodagaid) ja lagas oktavuoda eatnamiidda,⁹ stáhtat dábálaččat dulkojit sámi kultuvrra gáržžes, immateriala áddejumi bokte nu ahte dat sisttisdoallá dušše giela, girjjálašvuoda, museaid, kulturárbbi, teahtera, festiválaid jna.

Muhtin dutkit oaivvildit ahte dakkár ásahusaid auktoritehta, main lea dušše kultuvrralaš dahje ii-territoriála autonomiija, lea dušše symbolalaš.¹⁰ Douglas Sanders cealká, ahte politihkalaš autonomiija ii leat vejolaš jos das váilu territoriijalaš vuoddu olbmuid várás. Vehádagat sáhttet gáibidit oahppo-, gielalaš, oskui gullelaš ja kultuvrralaš rivttiid, muhto mii beare politihkalaš autonomiijaortnet gáibida hálddašánrájaid.¹¹

Earát fas leat fuolas das, mo eamiálbmotrivttiid leat juohke sajis máilmmis viggamin “kulturaliseret” – nappo deadduhit kultuvrralaš identitehta ja erohusaid dan sadjái go eamiálbmogiid politihkalaš ja lágalaš stáhtusa sierra álbmogin. Dákkár “kulturaliseren” geanohtta eamiálbmotrivttiid vehádatriektin.¹² Sámiid rivttiid ja iešmearrideami hábmen kultuvrralaš autonomiija ala lea okta ovdamearka kulturaliseremis ja eamiálbmotrivttiid geahpedeames vehádatriektin. Nubbi guovddáš sivva manne sámi iešmearrideapmi ii leat ollašuvvan dahje ovdanan lea dat, ahte das váilot oktasaš višuvnnat.

2. Sámi iešmearrideamis váilu čielga sisdoallu ja višuvdna

Sámit leat guhká hállan iešmearrideamis, eandalitge politihkalaš dásis. Mu dutkamuša mielde geasge ii liikka oro leamen albma govva das, maid sámi iešmearrideapmi rievtti mielde máksá. Dán dihtii iešmearrideami lea maiddá váttis ovddidišgoahhtit. Dábálemos vástádus jearaldahkii “mii lea stuoramus hehttehus iešmearrideami ollašuttimis?” lei ahte mis (sihke ovttatolbmuin ja oktasaččat) váilu čielga govva ja áddejupmi das, mii lea sámi iešmearrideapmi.

Muhtin dutkamuššii oassálastán olbmot dadje, ahte Sámis buohkat hállet iešmearrideamis muhto ii giige dieđe maid dat iešalddes mearkkaša. Earát fas oaivvilledje nuppeláhkai; ahte sámeservodagas ii giige hála iešmearrideamis. Eatnašat ledje goit ovttaoavilis das, ahte sámi iešmearrideapmi lea ráddjejuvvon dihto abstrakta dajahusaide.

“Mii hállat iešmearrideami birra muhto olbmot geat galget leat mielde dan proseassas eai oppa dieđege mas lea sáhka.”

Iešmearrideapmi lea fáddá, mii gullo politihkalaš sáhkavuoruin ja cealkámusain, muhto giige ii dieđe dahje máhte albmáláhkai dadjat, maid sámi iešmearrideapmi mearkkašivččii báikkálaš dásis sámeservodagas, “dábálaš” olbmuid eallimis dahje mo dan ollašuhttimii sáhtášii searvat.

Okta oassálasti čuočuhii: “Jos don jearat olbmui iešmearrideamis dat smihttet: na, dat lea sámediggi, dat láve doppe Genevas fitnat ja dat hállet muhtimin dien ja dat lea vissa ON systemas muhto dat ii guoskka midjiide.” Son váillahii eambo konkrehta divaštallama iešmearrideami sisdoalus. Dan sadjái go geahččalit čilget dan olbmuide, politihkkárat galggašedje vuos ieža áddet maid iešmearrideapmi mearkkašivččii: “Go mun maid in dieđe maid sámediggi oaivvilda dan birra eará go dan ahte lea hui dakkár teorehtalaš, leago “peoples” dahje “people”, dat lea dien dásis.”¹³

Sámi iešmearrideami čielga sisdoalu ja višuvnna váilumii leat golbma váldosiva:

- i. Sámi politihkalaš ásahusat eai leat lihkostuvvan hábmet oktasaš ja oktilaš iešmearridanpolitihká*
- ii. Sámedikkiid rolla sámeservodagas lea eahpečielggas*
- iii. Iešmearrideami sisdoallu rievdá dan mielde, guđe arenas lea sáhka dan birra.*

Guoralan dáid váldosivaid dárkileappot vulobealde.

i. Sámi politihkalaš ásahusat eai leat lihkostuvvan hábmet oktasaš ja oktilaš iešmearridanpolitihká.

Dán oaivvildedje sihke sámi politihkkárat ja eará sámít. Guokte sámi journalistta (okta Norgga, nubbi Suoma bealde) fuomašahhtiiga, mo politihkalaš njunnošat eai leat lihkostuvvan álggahit almmolaš ságastallama dahje gaskkustit iežaset oainnuid ja višuvnnaid sámeservodagas:

“Mii hállat iešmearrideami birra muhto olbmot geat galget leat mielde dan proseassas eai oppa dieđege mas lea sáhka. ... Sámedikki presideanta oažžu hállat nu olu iešmearrideami birra, muhto jos dat ii nagot iežas hálddahussii, iežas bargiide mitalit dan, dat vuoruhit nu mo vuoruhit. [Dán dilis] lea nu ahte individa, olmmoš gii doppe čohkká ja dahká mearrádusaid iežas perspektiivvas, das ii leat ovddabealde dat ahte mo hukset sámi servodaga, das ii leat gállui steampalaston ahte don leat huksemin sámi servodaga.”¹⁴

“Sámediggi viggá bargat politihkalaččat ráđđehusain, eiseváldiid guvlui, muhto das váilu siskkáldas bargu sámiid gaskkas. ... Jos sámediggi nagodivččii oažžut buot sápmelaččaid mielde iešmearridanbargui, das livččii eanet deaddu, iige dat gáikkodivčče iešguđet guvlui.”¹⁵

“Sámediggi viggá bargat politihkalaččat ráđđehusain, eiseváldiid guvlui, muhto das váilu siskkáldas bargu sámiid gaskkas. ... Jos sámediggi nagodivččii oažžut buot sápmelaččaid mielde iešmearridanbargui, das livččii eanet deaddu, iige dat gáikkodivčče iešguđet guvlui.”¹⁵

Golbma ovdeš sámediggeáirasa oaivvildedje, ahte dan sadjái ahte sii sámedikkis ságastalašivčče sámi iešmearrideamis, ollu áigi gollá dárbbasmeahttu riidduide. Ruota sámedikki ovdeš jodiheaddji mielas sámediggeáirasat eai leat ieža váldán ovddasvástádusa politihkalaš ovdaneames ja meroštallan dan, maid sámediggi galgá leat sámiide:

“Mii eat leat gávdnan iežamet bálgá, mas lea čuvvon ahte mis leat ollu siskkáldas riiddut formalitehtaid birra. Mii riidalit iežamet hálldahusbargiiguin. Nu ollu energiija skievttiduvvo konflikttaide.”¹⁶

Seammaláhkái oaivvildii ovdeš njunuš Norgga sámediggeáirras: *“mii eat sáhte sivahit geange eará go iežamet dan dihte go iešmearridandigaštallan ii ovdan. ... Mii hehte min ii leat stáhta, dat lea mii ieža. ... Mii eat sáhte sivahallat stáhta das go mis eai leat čielga višuvnnat. Dat lea min iežamet ovddasvástádus.”¹⁷*

Earáid mielas fas losses byrokratiija ja cealkámusaid čállin njiellá olbmuid áiggi ja návccaid hábmet oktasaš višuvnnaid.

ii. Sámedikkiid rolla sámeservodagas lea eahpečielggas

Sámedikkiid leat oalle guhká árvvoštallan das, ahte dan sadjái go dat ovddidivčče sámeservodaga dárbbuid, sámedikkis duhtadit stáhta ja eará olggobeal gáibádusaid. Cealkámusaid čállin ja jahkásaš ruđaid juolludeapmi iešguđet kultuvrra ja giela prošeavttaide orru mángasiidda reaktiivvalaš doaibmavuohki, mas váilu guhkitáigge plánen. Sin mielas sentraliserejuvvon byrokráhtalaš ásašusain váilu oktavuohka báikkálaš dássái ja olbmuid árgabeaieallimii, mii fas dahká váttisin oassálastit iešmearrideami ovddideapmái.¹⁸

Okta oahpaheaddji muitalii: *“mun lean mángii vázzán sámedikkis ja smiehttan maid dat ovddidit, go dat ii oidno vaikko ovttaláhkai mun galggašin eambo diehtit, gii čuovun hui ollu fárus. Mu mielas hui olu áššit leat dušše bábirdásis.”¹⁹* Nubbi oassálasti (oahpaheaddji ja badjeolmmoš) hálai seammaláhkai: *“Dan mun in dieđe, dat konkrehtalaš bohtosat ahte maid dat leat, man ollu dat cealkámušat váikkuhit, go sámediggi issoras ollu addá cealkámusaid, muhto báhcágo dat dasa dasto, mun vehá balan.”²⁰*

Sámedikkiid gaskavuohta ja bargujuohku gielddain ja daid autonomiija ektui ii leat albmaláhkai leat albmaláhkai čielggaduvvon.

Okta oasseváldi fas čujuhii dasa, ahte sámedikkiid gaskavuohta ja bargujuohku gielddain ja daid autonomiija ektui ii leat albmaláhkai čielggaduvvon. Gielddain lea báikkálaš autonomiija ja dat barget ja mearridit, hálldašit ja ovddidit áššiid báikkálaš dásis. Sámi politihkalaš ásašusat leat measta dego dušše lasihuvvon vuogádaga ala, mii lea jo sajis:

“Olbmot beroštit eambo mii dáhpáhuvvá gielddas, mo gielda lea geavahan ruđa, makkár skuvlafálaldagat leat, makkár dearvvašvuoda fálaldagat, makkár valaštallanfálaldagat, makkár geainnut leat, leatgo hukset divrras vai ii, gosa don beasat orrut. ... Gielddat dikšot daid, ja várra dat mat sámegielddat barget dáppe, dat ii gohčoduvvo sámi iešmearrideapmin, dat gohčoduvvo dušše gieldda áššin. Ja de bohtá odđa systema, sámediggi, ja sis lea eanaš ráđđeaddi rolla, muhto dat ii oro leat albmaláhkai čilgejuvvon makkár rolla lea sámedikkis fylkagieldda, stáhta ja gieldda ektui. Dat lea šaddan dakkár ártegis institušuvdna, seamma lea Suomas ja Ruotas, dat lea vehá eahpečielggas.”²¹

Das čuovvu ahte muhtumiidda sámi iešmearrideapmi orru “ekstra,” numo okta sámi journalista čuoččuhii:

“Dat leat várra máŋggas geat smihttet dan ahte dat lea ekstra, ja maid dainna; ahte jos lea iešmearrideapmi de guđe guvlui de. Makkár suorggis dat sámi servodat háliida dan iešmearrideami? ... Dat lea min lihkku ahte Sápmi lea davviriikkain iige gosge eará sajis. Danne go dat buorre dilli dagaha dan ahte mii eat dárbbáš nu ollu beroštit jos mii eat hálit. Danin go min bursa gal lea seamma assái ja biebmokábe lea seamma dievva.”²²

Abstrakta doahpágiid ja politihkalaš retorihka sadjai sámeservodagas berrešii álggahit almmolaš ságastallama sámi iešmearrideami detaljjain, numo makkár hámi sámi iešmearrideapmi galggašii váldit? Makkár mearridanváldi ja auktoritehta das galggašii leat? Guđe dásis dat galggašii leat; (báikkálaš, guovllu, našunála vai olles Sámi? Guđeláhkai válddi ja auktoritehta galggašii ordnet servodaga dásis iešguđet servosiid dahje báikkegottiid siste ja gaskkas? Makkár ásašusaid dárbbášit iešmearrideami ollašuttimii? Galggašedjeho muhtin ásašusat leat báikkálaš dásis ja nuppit fas eará dásis? Guđe dási ja -hámát ásašusat sáhttet beaktilepmosit hálldašit iešguđet áššiid? Guđe dási ja -hámát ásašusat dohkkehuvvojit ja adnojuvvojit eanemus árvvus ja legitiima sámeservodagas? Nappo guđelágan iešmearridanásahasat ožžot stuoramus doarjaga sámeservodagas? Gos bohtet resurssat iešmearrideapmái?

“Dáža servodahkii dus galgá leat hupmanmálle, ahte dat ii leat várálaš, ahte eat mii leat huksemin stáhta, mii háliidit dušše hupmat sámegiela, mii háliidit doalahit oktavuodaid fulkkiiguin nuppebeal ráji.”

iii. Iešmearrideami sisdoallu rievdá dan mielde, guđe arenas lea sáhka dan birra

Vuohki mo sámedikkít ja sámepolitihkkárat hállet iešmearrideamis dávjá rievdá oktavuodas nubbái. Álbmogiidgaskasaš arenain sámi iešmearridandiskursa čuovvu eamiálbmotpolitihkalaš vuodđoprinsihpaid ja -gáibádusaid: kollektiiva mearridanválddi ja eananvuoigatvuodaid. Našunála dásis sámi iešmearrideamis fas galgá geavahit olu láivvet sániid.

Okta oassálasti lei čielggadan mo guokte mañimuš Norgga sámediggepresideantta hállaba iešmearrideami birra válggaid áigge ja eandalitge dan, mo čilgeba iešmearrideami váldoservodahkii:

“dáža servodahkii dus galgá leat hupmanmálle, ahte dat ii leat várálaš, ahte eat mii leat huksemin stáhta, mii háliidit dušše hupmat sámegiela, mii háliidit doalahit oktavuodaid fulkkiiguin nuppebeal ráji. Muhto seammas don dego it namut daid váddásut beliid: oljo- ja gássariggodagat; eaibat diet gula sámiiide; eananvuoigatvuodát, eaibat dieid galggaše; minerálain maid boahit ruđa sámiiide, dieid áššiid birra ii ožžon báljjo mihkkige, muhto dušše giella, oahpahus, mánát, mánáidgárddit, dieid namuhit go lea iešmearrideamis sáhka dáža servodaga ektui.”²³

Nubbi oassálasti, sámi journalista fas smiehtai, ahte leagoston politihkkáriid vuohki hállat iešmearrideamis eanaš retorihkka, man sii leat oahppan earáin: “Mii stoahkat dan iežamet stoahkangáris, ... mii čuovvut internašunála kotyma ja mii hállat daid áššiid birra, maid internašunála servodat vuordá mii galgat hállat.”²⁴

Goalmmat hástálus sámi iešmearrideamis lea ahte dat ii leat huksejuvvon historjjálaš vuodu ala.

3. Sámi iešmearrideamis váilu historjjálaš vuoddu

Sámi politihkalaš ášahusaid vuohki meroštallat iešmearrideami measta oalát álbmogiidgaskasaš rievtti bokte lea spiehkkaša sakka máŋga eará eamiálbmogiin. Dáinna oaivvildan ahte Sámis dávjá ákkastallet ahte mis lea vuoigatvuohta iešmearrideapmái danin go álbmogiidgaskasaš riekti dadjá nu. Dáinna čujuhit riektái man mielde iešmearridanriehti gullá buot álbmogiidda, maiddá eamiálbmogiidda.

*Sámi iešmearrideami
oktavuođas ii hállo das mo
sámit leamaš ovdal
iešmearrideaddji álbmot.*

Dát ii leat boastut muhto spiehkka das, mo eamiálbmogat ovdamearkka dihtii Davvi-Amerihkás, Australias ja Aotearoas vuodustit iežaset iešmearrideami. Sin vuolggasadjin lea dat, ahte ovdal koloniserema ja earáid ásaiduvvama sin eatnamiidda ja guovlluide, sii leat leamaš iešmearrideaddji álbmogat ja našuvnnat, main leamaš ja ain leat sin iežaset láhka- ja politihkalaš vuogádagat, ásahusat ja mearridanvuogit.

Vearddedettiin eará eamiálbmogiidda lea mearkkašahtti ahte sámi politihkalaš ásahusat ja sámit oppalohkái eai jur láve čujuhit min iežamet historjjálaš dillái, lágaide ja ásahusaide. Historjjálaččat Sápmi lei juhkkuojuvvon siiddaide, mat sisttisdolle ja hálddašedje olbmuid ja eatnamiid. Siiddain lei hálddašan- ja mearridanváldi iežas olbmuid ja guovlluid badjel goit dihto guovlluin anjke 1700-logu rádjái.

Sámi našuvdna dahje álbmot lei dovddastuvvon jagis 1751 Lapp Codicillas,²⁵ mas lei 30 oasi ja mii earret eará nannii badjesámiid rievtti rasttildit ođđa rájá ealuiguin geasse- ja dálveorohagaide. Lapp Codicill cealká maiddá sámi siskkáldas autonomiija, borgárvuoda ja vearuhusa birra. Dáinna háliidedje sihkkarastit, ahte sámi álbmot ceavccášii stáhtarájáid geassimis beroškeahtá. Lapp Codicill lea áidnalunddot duodaštus ja historjjálaš dokumeanta sámiid stáhtusis sierra álbmogin ja sin rivttiin. Muhtin sámi dutkit maid oaivvildit, ahte go Lapp Codicill ii leat goassige gomihuvvon, dat lea ain fámus.²⁶ Beroškeahtá Lapp Codicilla mearkkašumis, dasa eai dutkit eaige politihkkárat láve čujuhit go lea sáhka otná sámi iešmearrideamis dahje iešmearrideami historjjálaš vuodus ja legitimizehtas.²⁷

Dás čuovvu, ahte sámi iešmearrideamis ii leat doarvái nana ja historjjálaš vuodđu. Eamiálbmotjulggaštussii ja eará álbmogiidgaskasaš olmmošvuogitvuodaid šiehtadusaide čujuheapmi ja vuodušteapmi ii leat doarvái. Dat eai leat nákcen čilget sámi iešmearrideami mearkkašumi ja duogáža “dábálaš” sápmelaččaide – sidjiide, geaidna sámi iešmeárrideapmi soaitá leat “ekstra” dahje juoba dárbbasmeahtun.

Kanada eamiálbmogat leat mañimuš logi jagi áigge šaddan eanet ahte eanet duhtameahttumat stáhta jođihan iešmearridanpolitihkkii ja máŋga eamiálbmoga lea biehttan searvamis ieštivreasoahpamuš-ráđđádallamiidda stáhtain ja provinssain. Sin mielas stáhta eamiálbmotpolitihkka kolonisere sin ain eanet ja čavgabut oassin stáhta ja dan ásahusaide.

Sámi ásašusat eai leat ásašuvvon sámi árvvuid ala.

Seammalágan kritihka leat maiddái sámit juo guhká buktán ovdan. Mánegasat oaiivvildit ahte sámi ásašusain váilo sámi vuodđu, eaige dat leat ásašuvvon sámi árvvuid ala ja jurddašuvvugiid mielde. Muhtin dutkamušat leat čujuhit dasa, ahte buot deháleamos bealli eamiálbmogiid iešmearridanásahusain lea “kultuvrralaš heivvolašvuohta.” Dat máksá ahte iešmearridanásahusaid luohhtehahttivuohta ja menestupmi lea sorjevas das, man bures dat sulastahttet eamiálbmoga iežas politihkalaš doahpágiid ja vuogádagaid. Lea dehálaš ahte ásašusat leat beaktilat, muhto dat berrejit maiddái vástidit eamiálbmogiid árbevirolaš sosiála ja politihkalaš kultuvrra – nappo ahte álbmot jáhkket ja luhttet iežaset iešmearridanásahusaide.²⁸

Ávžžuhusat

1. Legitimeret ja nanosmahttit sámi iešmearrideami čatnamiin dan historjjálaš vuogádagaide ja ásašusaide (siiddaide), ja ávkkástallamiin historjjálaš soahpamušaid (ee. Lapp Codicill).
2. Čielggadit mo siiddaid váldit ođđasit atnui báikkálaš iešstivrema ásašusan.²⁹
3. Čielggadit guđe surggiin/áššiin sámedikkiit sáhttet mearridišgoahtit ieža. Dan berrejit sámedikkiit dahkat ovttas, ee. Sámediggeráđi bokte. Viiddidit mearridanválddi vehážiidda, ja čielggadit bargujuogu gielddaiguin.
4. Hábmets oktasáš, konkrehta sisdoalu ja doaimbajuid sámi iešmearrideapmái. Dán barggu galget sámedikkiit álggahit muhto berre dáhpáhuvvat báikkálaš čielggademiid bokte.

---

1 Iešhálddašepmi-tearpma lean jorgalan eangalsgielat sánis “self-administration.”

2 Geahča omd. Rune S. Fjellheim, "Iešmearrideapmi Ja Ekonomijja" in *Sámi Iešmearrideapmi: Sisoallu Ja Čadaheapmi*. Konferánsa Álttas 4.-6.2. 2008, ed. John B. Henriksen (Guovdageaidnu: Gáldu, 2008).

3 Norgga sámedikki vásáhusat ráddeaddirollas ii leat álo leamaš nu posiitiiva. Mángeii lea geavvan nu ahte sámediggi ii leat beassan oassálastit sámiide guoskevaš áššiid giedahallami. Laila Susanne Vars mielas sámedikki ráddádallanšiehtadus ii ovddas sámi iešmearrideami, iige dat álo doaimma nu dásseárvosaččat go Norgga stáhta láve govvidit (Láilá Susanne Vars, "The Sámi People's Right to Self-Determination" (PhD thesis, University of Tromsø, 2009).

4 Patrik Lantto and Ulf Mörkenstam, "Sami Rights and Sami Challenges: The Modernization Process and the Swedish Sami Movement, 1886—2006," *Scandinavian Journal of History* 33, no. 1 (2008).

5 Torvald Falch, Per Selle, and Kristin Strømsnes, "The Sámi: 25 Years of Indigenous Authority in Norway," *Ethnopolitics* 15, no. 1 (2016).

6 Joyce Green, "Decolonisation and Recolonisation in Canada," in *Changing Canada: Political Economy as Transformation*, ed. Wallace Clement and Leah F. Vosko (Montreal: McGill-Queen's University Press, 2003); Stephen Cornell, Catherine Curtis, and Miriam Jorgensen, "The Concept of Governance and Its Implications for First Nations. A Report to the British Columbia Regional Vice-Chief, Assembly of First Nations," (Tucson, Ariz.: Native Nations Institute for Leadership, Management and Policy, 2003); Patricia Monture Angus, "To Break with the Past. Searching for the Meaning of Self-Determination," in *Journeying Forward: Dreaming First Nations' Independence* (Halifax, N.S.: Fernwood, 1998). Ken S. Coates and W.R. Morrison, "From Panacea to Reality: The Practicalities of Canadian Aboriginal Self-Governance Agreements," in *Aboriginal Self-Government in Canada: Current Trends and Issues*, ed. Yale Belanger (Saskatoon: Purich, 2008); James Tully, "The Struggles of Indigenous Peoples for and of Freedom," in *Political Theory and the Rights of Indigenous Peoples*, ed. Duncan Ivison, Paul Patton, and Will Sanders (Cambridge: Cambridge University Press, 2000); Martin Papillon, "Aboriginal Quality of Life under a Modern Treaty: Lessons from the Experience of the Cree Nation of Eeyou Istchee and the Inuit of Nunavik," (Institute for Research on Public Policy, 2008); Aileen Moreton-Robinson, ed. *Sovereign Subjects: Indigenous Sovereignty Matters* (Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin, 2007).

7 Jearahallan 14.7.2011.

8 Dasa leat muhtin spiehkastagat numo Finnmároláhka ja muhtin gearretmearrádušat numo Girjás (2016) ja Veahčatjohka (2019).

9 Omd. Karen Engle, *The Elusive Promise of Indigenous Development. Rights, Culture, Strategy* (Durham & London: Duke University Press, 2010); Roderic Pitty and Shannara Smith, "The Indigenous Challenge to Westphalian Sovereignty," *Australian Journal of Political Science* 46, no. 1 (2011).

10 Rainer Bauböck, "Territorial or Cultural Autonomy for National Minorities?," in *The Politics of Belonging: Nationalism, Liberalism and Pluralism*, ed. A. Dieckhoff (Lanham: Lexington Books, 2004); John Coakley, "Conclusion: Patterns of Non-Territorial Autonomy," *Ethnopolitics* 15, no. 1 (2016).

11 “No meaningful political autonomy is possible without a distinct territorial base for the population; integrated minorities may claim educational, linguistic, religious, cultural and developmental rights, but any regime of political autonomy requires a jurisdictional boundary” Douglas Sanders, "Is Autonomy a Principle of International Law?," *Nordic Journal of International Law* 55, no. 1-2 (1986): 20

12 Isabelle Schulte-Tenckhoff, "Treaties, Peoplehood, and Self-Determination: Understanding the Language of Indigenous Rights," in *Indigenous Rights in the Age of the Un Declaration*, ed. Elvira Pulitano and Mililani Trask (Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2012).

13 Jearahallan 19.7.2011.

14 Jearahallan, 15.7.2011.

15 Jearahallan, 29.6.2011.

16 Jearahallan 14.6.2011.

17 Jearahallan 1.7.2011.

18 Eará čielggadeamit leat maid buktán ovdan, ahte sámedikkiin váilu oinnolašvuohta ja legitimatehta sámeservodagas ja ahte jienastanproseanta lea njiedjan Falch, Selle, and Strømsnes, "The Sámi: 25 Years of Indigenous Authority in Norway."; Mikkel Berg-Nordlie, "Who Shall Represent the Sámi? Indigenous Governance in Murmansk Region and the Nordic Sámi Parliament Model," in *Indigenous Politics. Institutions, Representation, Mobilization*, ed. Mikkel Berg-Nordlie, Jo Saglie, and Ann Sullivan (Colchester: ECPR Press, 2015); Piriita Näkkäläjärvi, "Sápmelaš Jienasteddjiin Unnán Luohttamuš Sámediggái," *Yle Sápmi*, https://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/svt_sapmelas_jienasteddjiin_unnan_luohttamus_samediggai/8952912.

19 Jearahallan 13.7.2011.

20 Jearahallan 16.6.2011.

21 Jearahallan 19.7.2011.

---

22 Jearahallan 15.7.2011.

23 Jearahallan 1.7.2011. Seammaláhkai nubbi sámenisu hálai 2008 jearahallamis, mo son lea hirmáhuvvan vuohkái mainna min politihkkárat hállet; “dego dáža lea vuortnuhan sin stákku geahčai ahte eai oaččo namuhit autonomiija, oaččot dušše vehá iešmearrideami dan mielde maid dáža/láttán juolluda sin rávvaggiid mielde ja mo dan lea álkimus “oažžut” kultuvrralaš áššiid buohtá, muhto resurssaid geavaheami galgá anuhit.” Su mielas “dáža lea vuortnuhan sámpolitiikkáriid stákku geahčai ahte eai oaččo namuhit autonomiija” (Jearahallan 28.5.2008).

24 Jearahallan 15.7.2011.

25 Lapp Codicill lea Strömstad ráfišiehtadusa mielddus. Strömstad ráfišiehtadus meroštalaš rájá Norgga (dalle Danmárkku territoriija) ja Ruota gaskkas.

26 Steinar Pedersen, "Lappekodisillen I Nord 1751-1859. Fra Grøntale Og Sikring Av Samenes Rettigheter Til Grensesperring Og Samisk Ulykke" (Universitetet i Tromsø, 2006).

27 Áidna politihkalaš dokumeanta, mii čujuha Lapp Codicillii lea Davviriikkalaš sámesoahpamushámus, mii leamaš 2011 rájes ráddádallama vuolde.

28 Manley Begay et al., "Development, Governance, Culture: What Are They and What Do They Have to Do with Rebuilding Native Nations?," in Rebuilding Native Nations: Strategies for Governance and Development, ed. Miriam Jorgensen (Tucson: University of Arizona Press, 2007).

29 Ieštivrema vuodđovuolggasadjii lea ahte dat doaibmá buoremusat báikkálaš dásis. Sámedikkii fas leat sentraliserejuvvon ásašat ja dávjá gáidán olbmuid eallimis.